

MODERN EDUCATION IS AN IMPORTANT CONDITION FOR PREPARING THE PERSON FOR SOCIETY

Beginov Odil Tukhtamyshovich

Karshi Institute of Engineering and Economics, Head of the Department
of Uzbek Language and Literature, Doctor of Philology

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13767911>

ARTICLE INFO

Received: 10th September 2024

Accepted: 15th September 2024

Online: 16th September 2024

KEYWORDS

*Individual, society, personality
formation, socialization, modern
education, social education,
modernization of educational
process.*

ABSTRACT

*The article examines the personal development of a
person, his place in society, the problems of a person, the
process of adaptation to society and the modernization
of the educational process.*

ZAMONAVIY TA'LIM SHAXSNI JAMIYATGA TAYYORLASHNING MUHIM SHARTI SIFATIDA

Beginov Odil To'xtamishovich

Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti, O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi mudiri, filologiya
fanlari doktori

beginovodil@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.13767911>

ARTICLE INFO

Received: 10th September 2024

Accepted: 15th September 2024

Online: 16th September 2024

KEYWORDS

*Shaxs, jamiyat, shaxsni
shakllantirish, ijtimoiylashish,
zamonaviy ta'lim, ijtimoiy ta'lim,
ta'lim jarayonini modernizatsiya
qilish.*

ABSTRACT

*Maqolada shaxsning shaxsiy rivojlanishi, jamiyatdagi
o'z o'rniga ega bo'lishi, shaxsning muammolari,
jamiyatga moslashish jarayoni va ta'lim jarayonini
modernizatsiya qilish masalalari tadqiq etilgan.*

KIRISH

Ma'lumki, har bir insonning shaxsiy rivojlanishi uning hayoti davomida muntazam sodir bo'lib boradi. Kundalik mehnat faoliyati, dunyoda sodir bo'ladigan siyosiy voqealar, ommaviy axborat vositalaridagi maqolalar, do'stlar bilan muloqot, rahbariyatning tanqidi, ota-ona va yaqin insonlar bilan samimiy suhbat, qiziqarli kitob mutolaasi - bularning barchasi har bir insonga o'z ta'sirini ko'rsatadi, uning ichki dunyosini shakllantiradi, xulq-atvorini muvofiqlashtiradi. Shu bilan birga, kundalik hayotdagi voqea-hodisa, turli xil holatlar bir kishiga chuqur ta'sir qilishi, boshqasiga esa, hech qanday ta'sir ko'rsatmasligi mumkin, u

hatto bunga e'tibor ham bermaydi. Shuning uchun ham odamlar hayoti davomida bir qator sinovlardan o'tib, dunyoga bo'lgan qarashlari va e'tiqodlari bilan farq qiladi.

Shaxsning ijtimoiylashuvi deganda shaxsning ijtimoiy tajriba va tarixan to'plangan madaniyatni o'zlashtirishi va ko'paytirishi orqali yetuk shaxsni jamiyatga jalb qilish jarayoni tushuniladi. Faoliyatning bu turi mohiyatan pedagogika fanining obyekti hisoblanadi.

Ijtimoiylashuv jarayon sifatida doimiy ravishda ontogenezda, turli yo'llar bilan (prinsipial va mohiyatiga ko'ra emas, balki faollik darajasi, xarakteri, ta'sir darajasi va chuqurligi, tezligi bo'yicha) ontogenezning turli bosqichlarida amalga oshiriladi va shu bilan belgilanadi. Ijtimoiylashtirish - bu ma'lum bir madaniyatda, muayyan ijtimoiy tizimda shaxsning shakllanishidir.

TADQIQOTNING METODOLOGIK ASOSLARI VA USULLARI

Tadqiqot metodologiyasi ta'lim va tarbiya jarayonida amal qiladigan zamonaviylik tendentsiyasiga asoslanadi, ya'ni ta'lim varbiyaning zamonaviy, samara beruvchi turi va usullarini qo'llagan holda ta'lim berishga asoslanadi.

Tadqiqotning ilmiy-nazariy bazasini zamonaviy ta'lim nazariyasi va amaliyotida qo'llaniladigan ilmiy fikrlarni tahlil qilish usullari tashkil etadi. Shuningdek, pedagogik tadqiqot sohasida amal qiladigan jamoaviylik va xususiylik, mohiyat va hodisa, shakl va mazmun bilan uyg'unlashgan dialektik qonuniyatlarga asoslanadi.

Asosiy tadqiqot usulini analiz va sintez, tuzilish va shakllanishiga ko'ra tahlil qilish, pedagogika sohasidagi faktlarini solishtirish tashkil etadi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Shaxsning shakllanishi juda murakkab jarayon bo'lib, u shunchalik ko'p sonli omillarni o'z ichiga oladiki, har bir shaxsning ma'naviy dunyosini va uning rivojlanish yo'lini tushuntira oladigan har qanday ijtimoiylashuv modelini yaratish juda qiyin. Ijtimoiylashuv - bu jamiyat hayotida ham, umuman shaxs hayotida ham katta rol o'ynaydigan jarayon [8].

Fan faqat ijtimoiylashuvni tahlil qilish mumkin bo'lgan asosiy yo'nalishlarni - ijtimoiy fazilatlar, xususiyatlar, qadriyatlar, bilim va ko'nikmalarni shakllantirish jarayonini belgilashga intiladi, buning natijasida inson ijtimoiy munosabatlar, institutlar va jamoalarning faol ishtirokchisiga aylanadi. Ijtimoiylashtirish juda keng jarayon bo'lib, u ko'nikma, qobiliyat, bilimlarni egallashni, shuningdek, ijtimoiy xulq-atvorning qadriyatlari, ideallari, me'yorlari va tamoyillarini shakllantirishni o'z ichiga oladi [8].

Shaxsning ijtimoiy mas'uliyati yoshlarning jamiyatdagi o'z o'rnini belgilashi bilan bog'liq bo'lib, bu o'zining jamiyat oldidagi majburiyatlari va vazifalarini ado etishda shaxsiy javobgarlikni o'z zimmasiga olish demakdir. Bu boradagi asosiy tarbiyaviy maqsad har bir talaba yoshda o'zi haqidagi g'oyalarni nafaqat fuqaro sifatida, balki o'zi va o'zgalar uchun, bajarayotgan vazifasi uchun ma'naviy javobgarlikni o'z zimmasiga olishga qodir mustaqil shaxs sifatida kamol topishidan iborat.

Shaxsni ijtimoiylashtirish va tarbiyalash jarayonining uslubiy talqini ko'rib chiqilayotgan pedagogik hodisaning bir qismi va butunligi o'rtasidagi integrativ munosabatlarga asoslanadi va uning tarbiyaviy tushunchasida ko'p funktsiyali qiymat yaxlitligi darajasiga ko'tariladi.

Shaxsning muammolarini tahlil qilar ekanmiz, biz aslida shaxs tomonidan ijtimoiy xususiyat va fazilatlarini egallash jarayonini o'rganamiz. Tadqiqotchilar shaxsni rivojlanish jarayoni va ruhiy dunyosi shakllanishining ikki komponentini aniqladilar. Bir tomondan,

shaxsga ma'lum bir xulq-atvor, xatti-harakatlar standartlarini taklif qiladigan (ta'riflaydigan) ijtimoiy sinf, etnik, kasbiy guruh va boshqalar [6].

Boshqa tomondan, ijtimoiy rollarni izlash, tanlash va amalga oshirish jarayonida o'zini namoyon qiladigan o'z pozitsiyasi, o'ziga xosligi bilan mustaqil bo'lgan shaxs. Ijtimoiylashuvning zamonaviy nazariy tadqiqotlari G.M. Andreeva, N.F. Golovanova, L.V. Mardaxaeva, I.S. Kona, A.V. Mudrika, A.V. Petrovskiy, M.A. Galaguzova asarlarida o'z aksini topgan. Ularda ijtimoiylashtirishning mohiyati, maqsadlari ochib beriladi, sotsializatsiya mexanizmlari, omillari va institutlari ko'rsatiladi [4].

N.F. Golovanovanning ta'kidlashicha, ijtimoiylashuv shaxs shakllanishini tavsiflovchi jarayonlar ichida eng keng tushunchadir. Bu nafaqat bolaning ijtimoiy hayotning tayyor shakllarini, moddiy va ma'naviy madaniyat bilan o'zaro munosabatda bo'lish va jamiyatga moslashish usullarini ongli ravishda o'zlashtirishni emas, balki (kattalar va tengdoshlar bilan birgalikda) ularning turmush tarsi orqali o'z ijtimoiy tajribasini, qadriyat yo'nalishlarini rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Ijtimoiylashtirish shaxsning shakllanishini belgilovchi jarayon sifatida ikkita rejani o'z ichiga oladi:

- 1) yetarlicha tashkil etilmagan keng ijtimoiy ta'sirlar: ommaviy axborot vositalarining ta'siri, mintaq, maktab, oila an'analari;
- 2) o'z-o'zidan paydo bo'ladigan, faqat ijtimoiy shakllanishdagi natijalari bilan seziladi: munosabatlarning o'zgarishi, baholar, qarashlar, mulohazalar o'zgarishi, ularning ta'lim yo'nalishidan farqlarini aniqlash [1].

Olimlar ijtimoiylashuvni shaxs rivojlanishining ijtimoiy shakllanishi jarayoni, namoyon bo'lishi va natijasi sifatida qaraydilar. Jarayon sifatida bu har bir shaxsning atrof-muhit bilan o'zaro munosabati, individual xususiyatlarini hisobga olgan holda unga moslashish xususiyatiga qarab shaxsning ijtimoiy shakllanishi va rivojlanishini anglatadi. U shaxsning tabiiy ijtimoiy rivojlanishi uchun zarur bo'lgan jamiyat mavjud bo'lishini shart qilib qo'yadi. Bu shaxsning jamiyat tizimida yoshi va ijtimoiy rivojlanishini hisobga olgan holda ijtimoiy reaksiyasi uning namoyon bo'lishi sifatida ko'rsatiladi. Natijada, bu shaxsning asosiy xususiyati va uning yoshiga mos ravishda jamiyatning ijtimoiy zarrasi sifatidagi xususiyatlari uning ijtimoiy rivojlanish darajasini baholash uchun ishlatiladi [3].

Shu bilan birga, shaxsning ijtimoiylashuvi alohida ahamiyatga ega bo'lib, uning davomida u jamiyatga moslashishga va ichki va tashqi qadriyatlar o'rtasidagi muvozanatni o'rnatishga harakat qiladi. Ijtimoiylashuvning mohiyati shundan iboratki, bu jarayonda shaxs o'zi mansub bo'lgan jamiyat a'zosi sifatida shakllanadi. Shaxsning ijtimoiy muhit va faoliyatga qo'shilishi tashqi ta'sirlarsiz sodir bo'lmaydi va ular ichki jarayonni rag'batlantiradilar. Ijtimoiylashuvning ta'siri shundan iboratki, shaxs ham ijtimoiy munosabatlarning obyekt, ham subyekt sifatida shakllanadi [7].

Ijtimoiylashtirishning zarur darajasiga erishishni nazarda tutuvchi yangi avlodni samarali ijtimoiylashtirish davlat va ta'lim muassasalarining ijtimoiy buyurtmasi talablariga javob berishi lozim. Ta'lim tizimi jamiyatning ajralmas qismi bo'lib, uning ijtimoiy buyurtmasini bajaradi. Ijtimoiy tartibni zamonaviy jamiyatda yashashga va ijtimoiy ishlab chiqarishda ishtirok etishga tayyor shaxsni shakllantirish sifatida belgilash mumkin. Ijtimoiy tuzilmani tahlil qilish shaxs va uning axloqiga qo'yiladigan muayyan talablarni aniqlash imkonini beradi [7].

Ijtimoiy tartib pozitsiyasidan ta'lim jarayonining asosiy tarkibiy qismlari aniqlanadi: uning mazmuni, tashkil etilishi va usullari. Shu bilan birga, ko'rinishidan, kontentni tahlil qilish nafaqat o'qituvchi nuqtayi nazaridan, balki uning ta'lim salohiyati va ijtimoiylashuv salohiyati nuqtayi nazaridan ham amalga oshirilishi kerak, chunki pedagogikada fanlarning mazmuni ko'pincha ijtimoiylashuv va ta'lim ta'siri faqat individual fanlar va ularning tizimi bilan bog'liqlavishda baholanadi [7].

Eng umumiy shaklda ijtimoiy tartib insonning ijtimoiylashuv darajasi va sifatiga qo'yiladigan ideal talablar tizimida ifodalanadi. Aniqroq aytganda, u ta'limning o'ziga xos mazmuni va didaktik tizimning faoliyatini belgilovchi ta'lim va tarbiyani tashkil etish tamoyillarida ifodalanadi [2].

Inson uchun qulay shart-sharoitlarni yaratish, aqliy rivojlanishga zarar yetkazmasdan taklif qilingan ijtimoiy tajriba normalarini o'zlashtirishga imkon beradigan shaxslararo o'zaro ta'sirni shakllantirish muhimdir [2].

Maqsad shaxsning individualligini hisobga olgan holda uning ehtiyojlarini qondirishga yo'naltirilgan ta'lim jarayonigina shaxsni ijtimoiylashtirish uchun insonparvarlik, valeologik, axloqiy, estetik va tashkiliy-pedagogik shartlarning butun majmuasini amalga oshirishi mumkin. Atrofdagi tabiiy-ijtimoiy muhitga bosqichma-bosqich singdirish asosida o'quvchilarning shaxsiy madaniyatini shakllantirish ularni chuqur hissiy idrok etishga, tashqi dunyo bilan uyg'unlikda, uning qonuniyatlariga muvofiq yashashga intilishlariga olib keladi. Shu bilan birga, inson va inson, inson va tabiat o'rtasidagi munosabatlarni insonparvarlik, mas'uliyat va optimallashtirish tamoyillariga rioya qilish kerak [9].

Ijtimoiylashuvning muvaffaqiyati shaxs ma'lum bir madaniyatda shakllangan qadriyatlar va xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtirgani, sheriklar bilan o'zaro munosabatlarni o'rnatganligi, o'z qobiliyatlarini va moyilliklarini ro'yobga chiqarishi, ijtimoiy jihatdan qulay va farovon yashash darajasini belgilaydi. Ko'tarilishlar, hayotga ishonch va halokat hissi, farovonlikka erishish, o'z qobiliyatlarini ro'yobga chiqarish va "begonalik", "muvoffaqiyatsizlik" kabi holatlarni his qilish - bular ma'lum bir shaxsning samarali (yoki samarasiz) ijtimoiylashuvining ba'zi bir dalilidir [10].

Shaxsning ijtimoiylashuvi talabning faoliyati, uning mehnatdagi ishtiroki, dunyoqarashining kengayishiga atrof-muhitning ta'siri, jamiyat va davlatning kelajak avlodga qanday g'amxo'rlik qilishiga bog'liq [6].

Shaxsiy rivojlanishni mustaqil ravishda amalga oshirish mumkin emas, unga maqsadli ta'sir ko'rsatish, buning uchun ta'lim fanlari, texnologiyalari va usullari mazmuni orqali psixologik va pedagogik shart-sharoitlarni yaratish talab etiladi. Talaba shaxsining individual xususiyatlarini hisobga olmasdan, o'z-o'zidan, yetarli darajada nazorat qilinmagan va boshqariladigan ijtimoiylashuv shaxsga zarar yetkazishi mumkin. Demak, ijtimoiylashuv jarayoni erta yoshdan boshlanadi va uning butun hayoti davomida, bir ta'lim muassasasidan ikkinchisiga o'tganda davom etadi [9].

Ta'lim muassasasining ichki resursini boshqarish uchun menejerlarga quyidagilar kerak:

1. Zamonaviy sharoitda ta'lim muassasasining saqlanishi va rivojlanishini ta'minlaydigan haqiqiy boshqaruv jarayonini tadqiq etish va loyihalashni o'rganish.
2. Jamiyat va ota-onalarning ijtimoiy tartibini hisobga olgan holda, o'quvchi shaxsini muvaffaqiyatli ijtimoiylashtirish uchun sharoit yaratish [6].

Ta'lim jarayoni shaxsni turli xil ijtimoiy munosabatlarga, mehnat faoliyati jarayoniga muvaffaqiyatli qo'shilishi va hayot davomida insonning yuqori harakatchanligini ta'minlash uchun imkoniyatlarini shakllantiradi. Ijtimoiy madaniy muhit sifatida ta'lim jarayonining maqsadi insonning zamonaviy jamiyatda o'z taqdirini o'zi belgilashi, o'zini o'zi tasdiqlashi va o'z-o'zini rivojlantirishi uchun zarur bo'lgan umuminsoniy madaniyatni o'zlashtirish kontekstida shaxsni ijtimoiylashtirish muammolarini hal qilishdir [5].

O'qituvchi shaxsni rivojlantirishda juda ko'p ish qilishi mumkin. Insonning moyilligi va qobiliyatini aniqlab, oila va muhitni o'rganib, uning rivojlanishi uchun sharoit yaratadi. Bunda asosiy narsa bola bilan o'zaro tushunish munosabati bo'lishi kerak, shundagina o'qituvchi uni o'z-o'zini tarbiyalash yo'liga yo'naltira oladi, uni biznesga, mehnatga, ijodga, san'atga jalb qiladi. Bunga erishish uchun o'qituvchi ta'limning tegishli yondashuvlari, shakllari va usullarini izlaydi [10].

Shaxsning dunyoqarashini shakllantirishda insonni o'rab turgan ijtimoiy-madaniy muhit, shuningdek, uning juda yoshligidanoq hamma narsaga alohida qarashi muhim rol o'ynaydi [10]. Shaxsning shakllanishi va uning jamiyatdan o'z o'rnini topishi ta'lim va tarbiyaning qandayligi bilan bog'liq. Ijtimoiy ta'lim - bu jamiyatning yosh avlodga bo'lgan g'amxo'rligida namoyon bo'ladi. O'qituvchi ta'lim jarayonini amalga oshirar ekan, shakllanish jarayonida shaxsga quyidagilar ta'sir qilishini esda tutishi kerak:

- atrof muhit va ona tili;
- oilada, bolalar bog'chasida, maktabda, oliy o'quv yurti muhitida muloqot qilish;
- ish faoliyati;
- ommaviy axborot vositalari, san'at, adabiyot;
- insonning turmush tarzi, uning intilishlari, rejalari, mikromuhitdagi tutgan o'rni.

Agar biz pedagog va psixolog olimlarning shaxs shakllanishida asosiy narsa faollik va muloqot ekanligi haqidagi xulosalariga tayansak pedagog va talaba o'rtasidagi munosabatlar muvaffaqiyatli bo'lishi mumkin. Shuning uchun o'qituvchi tengdoshlar, kattalar, o'qituvchilar, tarbiyachilar, murabbiylar bilan muloqot qilish kabi turli xil faoliyat turlarini tashkil etishdan boshlashi kerak [9].

Tadqiqotchilar shaxsning jamiyatga muvaffaqiyatli moslashishi uchun quyidagi asosiy shartlar muhim deb hisoblashadi:

- jamoa (sinf, guruh)da hissiy jihatdan qulay muhit mavjudligi;
- o'qituvchilar, bolalar va ota-onalarning yaqin o'zaro hamkorligini ta'minlash;
- psixologik-pedagogik ko'rsatkichlarni tashkil etish;
- ota-onalarning kontingenti va tartibini hisobga olgan holda ta'lim jarayonini tashkil etish bo'yicha uslubiy me'yorlar to'plamini ishlab chiqish;
- sheriklik munosabatlarini o'rnatish va ijtimoiy yo'naltirilgan jarayonda ishlashga tayyorlik [9].

Aytishimiz mumkinki, zamonaviy sharoitda ta'lim tizimlarining faoliyati quyidagi omillar fonida sodir bo'ladi: jamiyatdagi ijtimoiy-iqtisodiy beqarorlik, moliyaviy resurslarning keskin tanqisligi; ta'lim sohasidagi normativ-huquqiy bazaning to'liq emasligi; ta'lim sohasidagi qonun hujjatlariga muntazam ravishda rioya qilmaslik [7].

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, hozirgi vaqtda modernizatsiya ta'lim jarayonini yangilash va uni yangi turdagi shaxsni tarbiyalashning zamonaviy talablariga muvofiqlashtirishning muhim shartidir. Shunday qilib, modernizatsiyadan maqsad, eng avvalo, ta'lim tizimini barqaror rivojlantirish, uni mamlakat ijtimoiy-siyosiy ehtiyojlariga moslashtirishda ko'rinadi. Agar modernizatsiyani ta'lim jarayonini tashkil etishning yangi shakllarini izlash jarayoni deb tushunsak, mavjud ijtimoiy sharoitlar rivojlanishning asosiy parametrlarini aniqlashni talab qiladi. Ta'limni modernizatsiyalash konsepsiyasi ana shunday asosiy parametrlar sifatida ta'lim sifati, foydalanish imkoniyati va samaradorligini belgilaydi.

Ijtimoiylashuv va shaxs tarbiyasi o'rtasidagi aloqalarni o'rganish ushbu munosabatlarning tabiiy o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi va ijtimoiylashuv va shaxsni tarbiyalashning birligini pedagogikaning metodologik printsipli sifatida o'rganish imkon beradi. Belgilangan birlikni tushunishning uslubiy darajasi asosiy tashkiliy va pedagogik talablarni shakllantirishga, pedagogik fikrlash va faoliyatni nafaqat haqiqiy hayotni yaratishga yo'naltirishga, balki shaxsni jamiyatga moslashtirish shartlari, shuningdek, kompetentsiyaning aksiologik paradigmasida shaxsning optimal rivojlanishi uchun real ijtimoiy vaziyatlardan foydalanish imkon beradi.

References:

1. Golovanova, N.F. Obshaya pedagogika. Uchebnoe posobie dlya vuzov. - M.: Rech', 2005. - 320 s.
2. Kobjiskaya, N.Z. Sosializasiya kak funktsiya instituta obrazovaniya v formiruyushemsya rossiyskom obshestve: avtoref. dis. kand. sociol. nauk. - Irkutsk, 2006. -24 s.
3. Lixachev, B.T. Pedagogika: Kurs leksiy. Ucheb. posobie dlya studentov pedagog, ucheb. zavedeniy i slushateley IPK i FPK. — 4-e izd., pererab. i dop. — M.: Yurayt-M, 2001. -607s.
4. Mudrik, A. V. Sosial'naya pedagogika. Ucheb. dlya stud. ped. vuzov / Pod red. V.A. Slastenina. - 3-e izd., ispr. i dop. - M.: Akademiya, 2000. -200s.
5. Pak, L. G. Sub'ektno-razvivayushaya sosializasiya studenta vuza: teoretiko-metodologicheskie osnovaniya. Monografiya. — M. : Sputnik, 2010. — 178 s.
6. Prosess sosializatsii lichnosti [elektronniy resurs].
7. Sovremennye usloviya funktsionirovaniya obrazovatel'nix sistem [elektronniy resurs].
8. Sosializasiya lichnosti [elektronniy resurs].
9. Festival' pedagogicheskix idey «Otkritiy urok» Sosializasiya lichnosti v sovremennix sosiokul'turnix usloviyax Prezentatsii k uroku [elektronniy resurs].
10. Shamova, T.I i dr.. Upravlenie obrazovatel'nimi sistemami. Uch. pos. - M.: Akademiya, 2002. - 384 s.